

NOVES MIRADES A L' "EFECTE FUGIDA"

Acostumem a formatejar el que diríem "problemes" de l'educació en termes pedagògics. Els debats tendeixen a expressar-se en relació a tots aquells elements que impacten en el sistema educatiu i que l'afecten reduint-ne la qualitat; el tipus de formació del professorat i la seva vocació professional, l'arribada dels nous contingents d'alumnes dels recents fluxos migratoris; l'autonomia dels centres escolars... Totes aquestes temàtiques són objecte de potents debats que remetien a les particularitats pedagògiques que hem d'anar implementant per aconseguir uns millors nivells d'excel·lència educativa.

Sense menystenir la importància d'aquestes qüestions, volem centrar-nos en un altre repte a què creiem que cal fer front de manera prioritària: la segregació social existent entre les diferents escoles del nostre país. En bona mesura, els malestres socials que prenen forma en consideracions de caràcter pedagògic tenen el seu origen en la distribució de l'alumnat entre les escoles. Només cal parlar amb tècnics d'educació o regidors municipals per saber fins a quin punt els ciutadans i ciutadanes són sensibles a aquesta qüestió.

En termes generals aquest malestar relaciona un problema: el tipus d'assignació escolar que es fa de l'alumnat d'origen estranger. Però més enllà que sigui aquest l'element problematitzat pel gruix de la ciutadania, la distribució desigual de l'alumnat és quelcom que afecta el sistema escolar de manera molt més generalitzada. Així, el perfil instructiu dels pares dels alumnes és molt diferent entre unes escoles i altres. En contra de la percepció més generalitzada, és aquesta una distribució desigual que no només diferencia l'escola pública de la concertada. Podem constatar que, a nivell local, existeix també aquesta segmentació entre les escoles públiques -normalment en funció del barri en què es troben ubicades i el perfil de la població que hi resideix-, així com entre les diferents escoles concertades -en funció de la profunditat de la seva vocació d'acompliment d'un servei públic.

Malgrat no ser un problema nou i ser molt migrada la informació estadística existent, creiem que fem front a un punt d'inflexió clau quant a la segregació social a les escoles. Abans aquesta se sustentava en la pròpia segregació residencial i en les apostes d'alguns pares per escoles percebudes com a qualitativament superiors o allunyades de l'estigma que encara arrossegaven, entre certs sectors, les *escuelas nacionales* franquistes. Aquesta segona font de segregació la coneixem com a *efecte fugida* cap a la concertada. Actualment, però, l'efecte fugida té un fonament nou, més problemàtic. A la distinció social a través de l'escola s'hi suma la por de bona part de la població a que els seus fills siguin escolaritzats a certes escoles. No només es cerca millorar, sinó també no empitjorar; no només es cerquen "palaus" d'excel·lència educativa, sinó també "refugis" educatius.

La por subjacent al nou *efecte fugida* es basa en la percepció que l'escola pública ja no és de qualitat, i en què a moltes escoles públiques hi ha massa immigrants. Això dificultaria els processos d'aprenentatge i explicaria, al menys parcialment, la baixada de la qualitat. A conseqüència d'això hi ha pares a qui els preocupa molt la composició social de l'aula, preocupació que supera a bastament el contrast dels models pedagògics de les diferents escoles.

Hi ha estudis que mostren que aquesta percepció de davallada de qualitat és, si més no, qüestionable. Tenim prou dades que ens diuen que el rendiment dels alumnes depèn, sobretot, del capital cultural dels seus pares, i no tant de l'escola on són escolaritzats. A més, estudis comparatius a escala internacional demostren que es pot perseguir l'excel·lència educativa i l'equitat a la vegada, tot esquivant models educatius segregadors. Amb tot, aquestes evidències empíriques no disminueixen el temor de bona part de la ciutadania.

I la por és mala consellera. Fa que les apostes ideològiques es vagin esvaint. És complicat contraposar el suport a l'escola pública i el futur dels teus fills. I aquesta por fa que la pressió en contra de polítiques que reconduïxin la situació a favor de lògiques menys segregadores, sobretot a escala municipal, s'incrementi. En aquest sentit, val a dir que els *lobbies* ciutadans de pressió més potents són els ciutadans informats, de major estatus social, no massa disposats a reconduir certes situacions de privilegi.

La situació és especialment delicada, perquè el que és una percepció subjectiva qüestionable (la baixa qualitat de certes escoles públiques) pot esdevenir, si no hi posem remei, una realitat, en la mesura que certes escoles acabin esdevenint centres especialitzats en l'atenció de l'alumnat que presenta majors reptes i dificultats; allò que, a tall d'eufemisme, n'hem dit *atenció a la diversitat*. No totes les escoles públiques, però sí una part considerable de l'escola pública, pot deixar de ser un recurs públic per regir-se, més aviat, per una lògica assistencial: fer front a *alumnes amb carències*, és a dir, aquells especialment allunyats de l'imaginari escolar, amb pares menys preocupats o amb menys capacitats estratègiques per plantejar-se la fugida.

En aquest punt convé recordar que l'escola atén a infants, a menors d'edat: individus en formació que han de partir amb el màxim d'igualtat de condicions per poder gaudir de tot el ventall d'opcions possibles per esdevenir els ciutadans que vulguin ser. Dificilment es pot complir aquest principi quan l'encasellament social és tan prematur i l'afavoreix la principal institució social que té com a missió possibilitar la igualtat d'oportunitats. Convé treballar per aconseguir que l'entorn escolar sigui més heterogeni, més divers, sobretot pel que fa a l'estatus social dels pares. Aquí rau l'autèntica font de *diversitat cultural*, diversitat que acaba tenint conseqüències socials positives. Entre d'altres, afavoreix el contagi d'expectatives acadèmiques dels alumnes provinents de contextos socialment més desafavorits i facilita la cohesió social.

El problema, en definitiva, té més a veure amb la segregació social dels alumnes provinents de famílies amb estatus elevats que no pas la segregació de l'alumnat d'origen estranger. Paradoxalment, afavorir una distribució equitativa d'aquest segon col·lectiu pot ser una de les maneres de potenciar la desagregació escolar de la població d'estatus elevat, en tant que es dilueix un dels principals focus de temor que produeixen l'*efecte fugida* basat en la por: que els propis fills s'hagin d'escolaritzar en centres amb gran concentració d'immigrants.

Ricard Benito - Isaac González - Joan Subirats

IGOP-UAB